

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

October 2017, Vol:5, Issue:4

Ekim 2017, Cilt:5, Sayı:4

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

Kurumsal Kalite Faktörlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Körfez Ülkeleri Örneği¹

The Impact of Institutional Quality Factors on Economic Growth: The Case of the Gulf Countries

Dr. Tahsin YAMAK

Kamu İç Denetçisi, tahsinyamak@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.25272/j.2147-7035.2017.5.4.04>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 24 Mart 2017
Düzeltilme Geliş 19 Ekim 2017
Kabul 20 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Kurum, Kurumsal Kalite, Ekonomik
Büyüme, Körfez Ülkeleri

© 2017 PESA Tüm hakları
saklıdır

Bu çalışmanın amacı, Körfez İşbirliği Konseyi üyesi Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinde, mülkiyet haklarının güvenceye alınması, hesap verebilir siyasi çerçevenin oluşturulması, yolsuzlukların önlenmesini sağlayacak altyapının tesisi ve siyasi özgürlüklerin güvence altına alınması gibi çeşitli kurumsal kalite faktörlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin panel veri analizi kullanılarak "Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi" (FGLS) ile tahmin edilmesidir. 1995-2014 dönemine ilişkin verilerin kullanıldığı bu çalışma neticesinde, işbu altı Körfez Arap ülkesinde, "İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu" ile "Yolsuzluğun Kontrolü" kurumsal kalite değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkilerinin bulunduğu, "Hukukun Üstünlüğü" ile "Düzenlemelerin Kalitesi" kurumsal kalite değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı etkilerinin bulunduğu, "Politik İstikrar ve Şiddet Yokluğu" ile "Yönetimin Etkinliği" kurumsal kalite değişkenlerinin ise ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkilerinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 24 March 2017
Received in revised form 19 October
2017
Accepted 20 October 2017

Keywords:

Institution, Institutional Quality,
Economic Growth, Gulf Countries

© 2017 PESA All rights reserved

The purpose of this study is to examine the effects of various institutional quality factors on economic growth are estimated by the "Flexible Generalized Least Squares Method" (FGLS) using panel data analysis in the member of the Gulf Cooperation Council Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia and United Arab Emirates, such as securing property rights, establishing accountable political frameworks, establishing infrastructure to prevent corruption and securing political freedom. In the context of this study using data for the period 1995-2014, in these six Gulf Arab Countries, it has been concluded that there is a positive and significant relationship between economic growth and the institutional quality variables of "Voice and Accountability" and "Control of Corruption", there is a negative and significant relationship between economic growth and the institutional quality variables of "Rule Of Law" and "Regulatory Quality" and there is a no significant relationship between economic growth and the institutional quality variables of "Political Stability and Absence of Violence" and "Government Effectiveness".

¹ Bu makale; Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nde hazırlanarak, 29.12.2015 tarihinde kabul edilen "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Körfez Ülkeleri İçin Bir Uygulama" başlıklı doktora çalışmasında elde edilen bulguların bilim kamuoyu ile paylaşılması amacıyla 2. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumunda (Kırıkkale Üniversitesi) sunulması neticesinde elde edilen verilerin ve bilgilerin değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur.

GİRİŞ

Doğal kaynaklardan elde edilen yüksek rant gelirleri ekseninde şekillenen ekonomik yapıya, otoriter özellikler arz eden yönetim sistemlerine, sınırlı/eksik siyasi katılım ve temsile, düşük nüfus düzeyine ve yüksek göçmen stokuna sahip Körfez İşbirliği Konseyi üyesi Bahreyn, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Katar ve Umman'ın, ekonomik büyüme performansları üzerinde kurumsal kalite faktörlerinin etkisinin araştırılması amacıyla yapılan bu çalışmada, ekseriyetle dönemin şartları ekseninde oluşturulan ve ülkeler arası büyüme farklılıklarını tam olarak izah edemedikleri gibi ekonomik büyümeye ilişkin sorulara yeterli düzeyde açıklama getiremeyen geleneksel teorilere başvurulmamış, ekonomik hadiselerin izahında sosyal, kültürel ve siyasal faktörleri de analize dâhil etmek suretiyle farklı bir bakış açısı ortaya koyan ve çeşitli yönlerden diğer teorilere karşı üstünlükleri bulunan "Kurumsal İktisat Ekolü" nün kuram, yöntem ve varsayımları kullanılmıştır.

Kısaca, "oyunun kuralları" olarak ifade edilmekle, toplum tarafından geniş kabul gören temel değerler topluluğu, insanlar tarafından oluşturulan ve aralarındaki etkileşimi düzenleyen sınırlamalar ve kurallar bütünü şeklinde tanımlanan "kurum" kavramına (Veblen, 1994: 120; North, 2002: 9) son yıllarda, işlem maliyetlerinden, mülkiyet haklarına, hukukun üstünlüğünden, siyasal istikrara kadar birçok unsur da dâhil edilmekte olup, işbu kavram ekonomik aktörler arasındaki ilişkinin anlaşılmasında ve ekonomik aktivitelerin yorumlanmasında başvurulacak genel ve geçerli bir araç olarak ön plana çıkmıştır.

Bu bağlamda, etkin kurumlara/kurumsal yapıya diğer bir ifade ile yüksek kurumsal kalite düzeyine sahip ülkelerin/toplumların ekonomik performanslarını yükseltebilecekleri ve böylelikle büyüme/kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilecekleri belirtilmektedir. Bu ilişkinin sorgulandığı ampirik çalışmalar incelendiğinde ise ülkeler arasındaki performans farklılıklarının "kurum" kavramı çerçevesinde izah edildiği, büyümenin açıklanmasında "kurumsal kalite"nin önemine vurgu yapıldığı, kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasında çoğu kez anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu yönünde sonuçlara erişildiği görülmektedir.

Bu hususlar perspektifinden hazırlanan bu çalışma ile de Körfez Arap ülkelerinin kurumsal yapılarının ve kurumsal kalite düzeylerinin ekonomik büyüme performansları üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunup bulunmadığı, anlamlı bir ilişki bulunuyor ise hangi kurumsal kalite faktörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu hususu panel veri analizi yöntemi ile test edilecektir.

1. Ortadoğu'nun Fiili ve Teorik Merkezi: Basra Körfezi

Arap Yarımadasının doğu kısmı ile İran'ın güneybatısı arasında kalan ve Hint Okyanusuna bağlı olmakla, çeşitli kaynaklarda Arap ya da Fars Körfezi şeklinde isimlendirilen Basra Körfezi; Güney Batı Asya olarak da ifade edilmekte olup, İran ve Irak ile Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman olmak üzere sekiz ülkeden meydana gelmektedir. Bölgenin kuzeyi Ermenistan, Azerbaycan ve Türkmenistan, doğusu Afganistan, batısı Kızıldeniz, güneyi Arap Denizi ve Hint Okyanusu ile çevrilidir. Bahreyn, bölgedeki tek ada devleti konumundadır. (Bilge, 1992: 114; Arı, 2012: 365)

Dünya kanıtlanmış ham petrol rezervlerinin yaklaşık %47'si Ortadoğu Bölgesi'nde yer almakta olup, bunun hemen hemen tamamı Basra Körfezi'nde bulunmaktadır. Dünya petrol üretiminin %32'si Ortadoğu Bölgesi tarafından karşılanmakta olup, bu üretimin de hemen hemen tamamı Basra Körfezi ülkelerine aittir. Diğer yandan, doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %42'si Ortadoğu Bölgesi'nde yer almakta olup, petrol rezervlerinde olduğu gibi bunun da hemen hemen tamamı bölge ülkelerinde bulunmaktadır. Doğalgaz üretimi açısından bakıldığında ise toplam üretimin %17'lik kısmı Ortadoğu ülkelerine ait olup, bunun da çok büyük kısmını Körfez ülkeleri karşılamaktadır. (BP Statistical Review of World Energy, 2016)

Çeşitli kaynaklarda, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi (MENA-ODKA) içerisinde yer alan ekonomik bir alt bölge olarak tanımlanmakta olan Körfez Bölgesi, ifade edilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere, dünya enerji kaynaklarının toplandığı bir merkez konumunda olup, bu husus bölgenin dünyanın diğer coğrafyalarından farklılaşmasına, stratejik ve politik olarak ayrıcalıklı ve her daim dikkale takip edilir bir noktaya taşınmasına neden olmaktadır. (Arı, 1999: 10; Arı, 2012: 365)

1.1. Körfez İşbirliği Konseyi Ülkelerinin Genel Ekonomi Politikası

Gerek sahip oldukları doğal kaynaklar gerekse de jeopolitik konum gibi hususlar nedeniyle küresel güçlerin hegomonik mücadelesini konu bir coğrafya olan Körfez Bölgesi'ne yönelik yoğun ilgi ve dahi tehditler esasen bölgenin istikrarsızlaşmasına ve sürekli gündemde kalmasına sebebiyet vermektedir. (Arı, 2012: 388, 399) Zira bölgenin güvenliği, doğal kaynak güvenliği ekseninde küresel ekonomik sistemin, bir şekliyle de gelişmiş ülkelerinin güvenliğini dahi ifade ettiği söylenebilir ki, bu durum bölgeye dair yapılacak *ekonomi politik* yorumların/tartışmaların da temelinde karşılık gelmektedir.

Bölgenin istikrarının ve güvenliğinin sağlanması ile sürdürülebilmesi şeklindeki işbu küresel motivasyon, bir yandan bölge ekonomisini ve istikrarını çeşitli şekillerde etkiler iken diğer yandan, bölgesel düzeyde çeşitli ekonomik işbirliklerin ortaya çıkmasına imkan sağlamıştır. Başta doğal kaynak güvenliği olmak üzere, devrim sonrası İran'ın yayılmacı devlet politikası gibi çeşitli hususlar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölge ülkelerinin, 1981 yılında Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyini (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf) kurmaları yönündeki temel nedene karşılık gelmektedir. (Başkan, 2011: 159-161; Öztürkler, 2012: 42)

Esasen Körfez Arap ülkelerinde, doğal kaynak fiyatları ekonomik performans için en önemli göstergesi niteliğinde olup, bu ülkelerin yüksek milli gelir, dış ticaret ve cari fazlalarının temeli, doğal kaynak ihracından elde edilen önemli miktardaki rant gelirleridir. Düşük nüfusa ve fakat yüksek göçmen stoğuna sahip, otoriter/baskıcı rejimlerinin hüküm sürdüğü işbu ülkelerde, siyasi temsil/katılım son derece sınırlı bulunmakta, siyasi ve ekonomik güç elit bir zümrede tekelleşmekte, ekonomide sıkı devlet müdahaleleri bulunmakta olup, askeri harcamalar dünya ortalamasının oldukça üstündedir. (Genç, 2011: 24; Ünay, 2013: 317)

Gelirlerinin önemli kısmını vergi gelirleri gibi yurtiçi kaynaklardan ziyade doğal kaynak ihracatından temin etmekte olan işbu "Rantiyeci Devlet"ler (Ünay, 2013: 317); her ne kadar parlak ekonomik istatistiklere sahiplerse de, Doğal Kaynak Laneti (talihsizliği)² ve/veya Hollanda Hastalığı³ gibi sorunlar yanında toplumsal bir takım huzursuzluklarla da yüzleşebilmektedirler.

İfade edilen tüm bu riskler ve sorunlar perspektifinde, Konsey ülkeleri, yaptıkları/yapmakta oldukları çeşitli düzenlemeler ile kurumsal yapılarını⁴ güçlendirme, kurumsal kalite düzeylerini yükseltme ve dahi kurumsal değişimi⁵ gerçekleştirme gayreti içersinde oldukları görülmektedir. Ancak tüm bu çabaların işbu ülkelerin kurumsal yapılarını geliştirmek suretiyle kurumsal kalite düzeylerinin yükselmesine neden olup olmadığı ve bunun da işbu ülkelerin ekonomik performansları üzerindeki etkileri hususunun tartışmalı bir alana karşılık geldiğini belirtmek gerekmektedir.

2. Kurumsal Kalite Ekonomik Büyüme Etkiler mi?

Bölüm 1.01 Bu kısımda, öncelikle kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine dair kuramsal izahatta bulunulacak akabinde, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin analiz edildiği önemli ampirik çalışmalardan bahsedilecektir.

2.1. Kuramsal İzahatlar

Kaynak dağılımında etkinliğinin sağlanması, piyasa aksaklıklarının giderilmesi, pozitif dışsallıkların temin edilmesi, belirsizliklerin düşürülmesi ile işlem maliyetlerinin azaltılması suretiyle ekonomik büyümeyi etkilediği varsayılan "kurumsal kalite" kavramı, çoğu kez "yönetişim" ve "ekonomik özgürlük" gibi kavramlara atıfta bulunulmak suretiyle tanımlanmakta olup, ülkelerin risk durumları, yolsuzluk düzeyleri, politik rejimleri, sivil ve insani haklara ilişkin düzenlemeler ile hukukun üstünlüğü gibi değişkenler çerçevesinde de açıklanmaktadır.

²Doğal kaynak zenginliği ile ekonomik performans arasında negatif bir ilişki bulunduğunu ifade etmektedir.

³Kısaca, bir enerji kaynağının keşfi neticesinde imalat sanayi üretiminde meydana gelen azalış olarak tanımlanabilir (Gurbanov, 2012: 13)

⁴Kurumsal yapı kavramı, ekonomik faaliyetlerin gelişmesini teşvik edici çeşitli unsurlar olarak tanımlanabilir.

⁵Kurumlar, bir ekonomide teşvik yapılarını ortaya çıkaran hususlardır. Bu kurumsal çerçevenin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için de kuruluşlar ortaya çıkmakta ve ekonomik yapının desteklediği bilgi ise değişimin yönünü şekillendirmek suretiyle kurumsal çerçeveyi zamanla değiştirmektedir. İşbu kurumsal değişim ise kalkınmaya yol açan temel unsurlardan birisi olarak kabul edilmektedir.

Bu çerçevede, sürdürülebilir ekonomik performansın sağlanmasında gerekli temel kurumlar, mülkiyet haklarının güvenceye alınması, şeffaf ve hesap verebilir siyasi yapının oluşturulması, yolsuzlukların önlenmesi ve politik özgürlüklerin güvence altına alınması gibi çeşitli değişkenler olup, işbu kurumsal faktörlerin kalite düzeyleri ise ülkenin ekonomik performansını etkileyen önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Gökalp ve Baldemir, 2006: 216)

Kurumsal kaliteyi meydana getiren unsurlarda meydana gelecek iyileşmeler fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarında artış sağlayacak ve bu husus ise kurumsal faktörlerin daha etkin kullanılması sağlayarak, piyasa belirsizliğinin azalmasına, üretim faktörlerinin maliyetini ifade eden dönüşüm maliyetleri ve mülkiyet hakkının bir diğerine aktarılması için gerekli üretim faktörleri maliyetini ifade eden işlem maliyetleri üzerinde etkili olarak, etkin piyasa araştırması yapılmasına, gerekli olan kaynaklar daha düşük maliyetle temin edilmesine sebebiyet verecektir. Ancak, kurumsal kalite yalnızca “işlem” ve “dönüşüm” maliyetlerini etkilemek suretiyle ekonomik performans üzerinde tesirde bulunmamakta bunun yanı sıra, gerek mülkiyet haklarına verdiği güvence, gerek kayıt dışı ekonominin azaltılması suretiyle şeffaflığının arttırılması ile yolsuzluğun önüne geçilmesi suretiyle gerekse de ülkenin teknolojik seviyesinin arttırılmasını teşvik ederek, ülkenin genel ekonomik performansına önemli şekilde etkide bulunmaktadır. (Yapraklı, 2008:303; Arslan, 2007: 66; Biber, 2010: 16-19; Çetin, 2012: 58-60)

Bu bağlamda, ekonomik büyüme ve kurum/kurumsal kalite ilişkisine dair hâkim teorik açıklama, iyi kurumların, mülkiyet haklarını güçlü şekilde koruduğu ve maksimum ekonomik özgürlüklere imkân sağladığı, bu durumun işlem maliyetlerinin azalmasına ve pozitif dışsallıkların oluşmasına sebebiyet verdiği, bu hususun da yatırımları teşvik etmek suretiyle ekonomik büyümenin gerçekleşmesine imkân verdiğini savunmaktadır. Ancak çoğu kez ekonomik büyüme sonucu artan refah ve zenginlik düzeyi, yüksek kaliteli kurumlara yönelik talebin artmasına sebebiyet vermektedir. Buna göre, her durumda kurumsal kalitenin yüksek olması ekonomik performansın artışına sebebiyet vermemekte bazı durumlarda iyi ekonomik performansın bir sonucu olarak ülkelerin/toplumların kurumsal kalite düzeylerinde artış meydana gelebilmektedir. Bu hususlar, ekonomik büyüme ve kurumsal kalite arasında çoğu kez iki yönlü ve karmaşık bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. (Chang, 2011: 476-477)

2.2. Ampirik Literatür

Kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisine dair çalışmalar incelendiğinde; işbu araştırmaların hipotezler ve verilerin ulaşılabilirliği çerçevesinde çeşitli veri setleri kullanılarak, farklı ülkeler ve dönemleri kapsayacak şekilde hazırlandıkları müşahade edilmektedir. Bu noktada, söz konusu ilişkiyi test eden önemli ampirik çalışmaların bir kısmından bahsedilecektir.

Acemoğlu vd. yaptıkları çalışmalarında; az gelişmiş ülkelerdeki kurumsal kalitenin tarihi parametrelerinden birisinin sömürgecilerin ölüm oranları olduğunu varsayılmış ve bu oran kurumsal kaliteyi ölçmek/ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, ölüm oranlarının yüksek olduğu yerlerdeki sömürgecilerin ölüm oranlarının, kurumsal kalite ve ekonomik performans farklılıklarının açıklanmasında/anlaşılmasında iyi bir ön gösterge/açıklayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Acemoğlu, 2001)

Yine Acemoğlu vd. tarafından yapılan başka bir çalışmada, 1970-1997 yılları arasında 96 ülkede kurumsal kalite ile ekonomik büyüme ilişkisi araştırılmış, bu çerçevede zayıf kurumların ekonomik performans üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. (Acemoğlu vd. 2003)

Rodrik, Doğu Asya'nın hızlı büyüme nedenlerini araştırdığı ve çeşitli kurumsal kalite faktörleri kullandığı çalışmasında, ekonomik büyümeyi, politik istikrara, kurumsal kalite düzeyine ve dışa açıklığa bağlamıştır. (Rodrik, 1997)

Yine Rodrik demokrasi değişkeninin (kurumsal kalite göstergesi olarak) ekonomik performans üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmasında, demokrasinin, kısa vadeli istikrar yarattığını, ani şoklarla başa çıktığını ve ekonomide daha iyi dağıtım sonuçlarına sebebiyet verdiğini, ifade etmiştir. (Rodrik, 2000)

Rodrik vd. yaptıkları çalışmada ise, iki ülke örneğinde, kurumların, coğrafi şartların ve ticaretin, gelir seviyesi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu çerçevede yazarlar, kurumsal kalitenin ülke içi gelir farklılıklarının açıklanmasında anlamlı bir parametre olduğunu belirtmişlerdir. (Rodrik vd. 2004)

Knack ve Keefer yaptıkları çalışmalarında; ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerinde mülkiyet haklarının -mülkiyet hakları bir kurumsal kalite göstergesi olarak anlandırılmaktadır- etkisini açıklamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede yapılan çalışma ile mülkiyet haklarını koruyan kurumların ekonomik büyüme ve yatırımlar için çok önemli olduğu, kurumsal kalite meydana gelecek değişimlerin yakınsama oranını arttıracakları vurgulanmıştır. (Knack ve Keefer, 1995)

Huynh ve Chavez, kurumsal kalitenin (yönetişim) ekonomik büyüme üzerine etkisini 1996-2006 döneminde 127 ülke için inceledikleri çalışmaları neticesinde, kurumsal kalite göstergelerinden ifade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu, siyasi istikrar ve hukukun üstünlüğü gibi kurumsal kalite faktörlerinin önemli ölçüde ekonomik büyüme ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. (Huynh ve Chavez, 2009)

Olson vd. tarafından kurumsal kaliteyi ifade edecek şekilde yönetim kavramını kullanarak 58 ülkeye ait verilerle yapılan panel veri analizi modelinde, yönetim (kurumsal kalite) kalitesinin verimlilik artışlarının önemli bir belirleyicisi olduğu ve aralarında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Olson vd. 2000)

Sachs ve Warner, 1965-1990 döneminde, Sahra Altı Afrika'nın düşük ekonomik performansının nedenlerini araştırdıkları çalışmaları kapsamında, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme ile önemli ölçüde ilgili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. (Sachs ve Warner, 1997)

Siddiqui ve Ahmed yaptıkları çalışmalarında; kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisini 43 ülkeye ait verilerle incelemişler, bu çerçevede, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasında güçlü ve istatistikî olarak anlamlı bir bağlantı olduğu, kurumsal kalitenin büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu şeklinde sonuçlara erişmişlerdir. (Siddiqui ve Ahmed, 2009)

Sobhee, gelişmekte olan ülkelerde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırdığı çalışmada, Sahraaltı Afrika ve Latin Amerika'ki 45 ülkeye ait verileri kullanmış, düşük veya zayıf kurumsal kalitenin kişi başı milli gelirin büyümesini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. (Sobhee, 2012)

Kilishi vd. Dünya Yönetişim Göstergelerini kullanarak Afrika'nın ekonomik büyümesinde kurumların ve yönetişimin rolünü inceledikleri çalışmaları neticesinde, kurumların Sahra Altı Afrika'nın ekonomik performansında önemli olduğunu, belirtmişlerdir. (Kilishi vd.2013)

Glaeser vd. politik kurumsal faktörlerin ekonomik büyüme üzerine etkilerini incelediği çalışmaları neticesinde, genel olarak kurumsal değişkenlerin ekonomik büyümeye doğrudan etkisi bulunduğu dair geniş çaplı bir kanıt olmadığı, beşeri sermayenin kurumsal faktörlere nazaran büyüme için daha önemli bir kaynak olduğu şeklinde sonuçlara ulaşmışlardır. (Glaeser vd. 2004)

Aron, Afrika'nın hayal kırıklığı yaratan ekonomik performansı, Doğu Asya finansal krizi ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinin düşük ekonomik performansında kurumların rolünü incelediği çalışması sonucunda kurumsal kalite ile yatırımlar ve büyüme arasında bir bağlantı olduğunu ancak bunun güçlü olduğuna dair bir kanıt sunamadığını belirtmiştir. (Aron, 2000)

Page ve Van Gelder, 2001 yılında MENA bölgesi özelinde yaptıkları çalışmalarında, kurumsal kalite ile ekonomik büyüme ve onun kaynakları arasında güçlü bir ilişki bulunduğuna dair ampirik kanıtlar sunmuşlardır. Diğer yandan, El- Badawi (1999) ve Nabli (2007) yaptıkları çalışmalarında, MENA bölgesindeki sermayenin düşük verimliliğinin nedeninin bölgedeki pek çok ülkedeki yatırımları ve özel sektörün gelişimini desteklemeyen iş ortamı ile yetersiz kurumsal destek olduğunu iddia etmişlerdir. Makdisi, Fattah and Limam (2007) da yüksek performansa sahip Doğu Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında MENA ülkelerinin düşük verimlilik performansının açıklanmasında kurumların kalitesinin önemine değinmişlerdir. (Bhattacharya ve Wolde, 2010)

Diğer yandan Mauro, nedenselliğin yönünün kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye doğru olduğu sonucuna ulaşmış ancak nedenselliğin ters yönlü olabileceğine de vurgu yapmış, Helliwell ile Burkhardt ve Lewis-Beck'in çalışmaları da nedenselliğin ekonomik büyümeden kurumsal kaliteye doğru olduğu şeklinde olduğunu belirtmiş; Farr, Lord ve Wolfenbarger ile Dawson, tarafından yapılan çalışmalarda ise nedensellik ilişkisinin iki taraflı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Aytun ve Akın, 2014: 92)

Çalışma için sınırlı bir kısma yer vermiş olmakla, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisine dair yapılan tüm bu ampirik çalışmalardan da görüleceği üzere, söz konusu ilişki, örneklem ve zaman boyutu ile kullanılan veri setleri gibi etkenler nedeniyle çeşitli farklılıklar göstermekle, genel olarak kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi pozitif şekilde etkilediği yönünde sonuçlara erişilmektedir.

3. Ekonomik Büyüme Üzerinde Kurumsal Kalite Faktörlerinin Etkisi: Körfez Ülkeleri İçin Bir Uygulama

1995-2014 yılları arasında Körfez Arap ülkelerinde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin araştırıldığı işbu çalışmada, panel veri analizi⁶ yöntemi kullanılacak olup, bu çerçevede öncelikle yöntemle ilişkin genel bilgiler verilecek, akabinde yöntem dâhilinde kullanılan testlerin ifade edilmesiyle işbu kısım tamamlanacaktır.

3.1. Modelin ve Hipotezin Açıklanması

Bölüm 1.02 Ekonomik büyüme teorilerinin ampirik gerçekliklerinin test edilmesi ile ekonomik büyüme farklılıklarının açıklanabilmesi amacıyla oluşturulan modellere, çalışmanın amacı ve ortaya koyduğu hipotezler ile uyumlu değişkenler dâhil edilmektedir. Bu bağlamda, 1995-2014 döneminde, doğal kaynaklara bağımlı ekonomik yapı temelinde benzer özellikler ihtiva eden Körfez ülkelerinin kurumsal kalite düzeylerinin ekonomik büyüme performanslarına olan etkilerinin değerlendirildiği işbu çalışmada, model ve bu kapsamda yer alan modelde yer alan değişkenler; konuya ilişkin teorik ve ampirik literatür, verilerin temin edilebilirliği ile modelin anlamlılığı hususları göz önünde bulundurularak ve "Ampirik Literatür" başlıklı kısımda ifade edilen kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin araştırıldığı çeşitli ampirik çalışmalar ile esasen Robert J. Barro'nun (Barro, 1991; 1996; 2003) ile Jeffrey D. Sachs ve Andrew M. Warner'in (Sachs ve Warner, 1997) çalışmalarından faydalanılarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede, ülke vatandaşlarının yaşam düzeylerindeki değişimleri yansıtması bakımından toplam GSYİH'daki büyümeden daha anlamlı olacağı (Seyidoğlu, 2001: 828) değerlendirilen, kişi başına reel milli gelir büyüklüğü (GDP per capita) düzeyi "bağımlı değişken" olarak modelde yer almakta olup, pGDP ile temsil edilmektedir.

Diğer yandan modelde yer alan kurumsal kalite faktörleri, çalışmanın amacı ve hipotezleri ile uyumlu mütaala edilen Dünya Bankası tarafından 1996 yılından bu yana⁷çeşitli kaynaklardan derlenen veriler ile hazırlanmakta olan ve bu alanda yapılan birçok ampirik çalışmada kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan "Dünya Yönetişim Göstergeleri" (WGI)⁸nden temin edilmiştir.

Bu gösterge içerisinde, seçim, hesap verilebilirlik ve yönetimin değiştirilmesi gibi hususların ölçülmesine ilişkin İfade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu (VA), Siyasi istikrar ve şiddet yokluğu (PS) değişkenleri; kurumların verimliliği, düzenlemeler ve kaynakların yönetimine ilişkin hususların ölçülmesine ilişkin Yönetimin etkinliği (GE), Düzenlemelerin kalitesi (RQ) değişkenleri; kurumlara duyulan saygı, yasal düzenlemeler ile iş dünyası, sivil toplum ve politikacılar arasındaki etkileşimlerin

⁶Ekonometrik çalışmalarda, zaman, kesit ve bu iki verinin birleşimi olan karma veriler kullanılmakta olup, çeşitli kesit gözlemlerin belirli bir zaman dönemi içerisinde bir araya getirildiği işbu karma verilere panel veri denilmektedir. Yöntemin, çeşitli birimlere ait yatay kesit gözlemlerin belirli bir zaman diliminde bir araya getirilerek zaman ve kesit boyutlarını ihtiva eden bir serinin oluşturulmasına imkân tanınması, öne önemli özelliği olarak ifade edilebilir. (Baltagi, 2013: 1)

Panel veri, yatay kesit ve zaman verilerine karşılık bazı üstünler ihtiva etmekte olup, diğer yandan, zaman ve kesit verilerine ilişkin çeşitli üstünlükleri ve faydaları bulunmaktaysa da panel verilerinde çeşitli sorunları da bulunmaktadır. Esasen zaman ve kesit verilerine ait tüm sorunlara da çözüm getirme imkânı bulunmamaktadır. (Baltagi, 2013: 10)

⁷ Dünya Bankası'nın Dünya Yönetişim Göstergeleri 1996-2002 dönemi ikiyeşer yıllık, 2003-2014 dönemi ise yıllık yayımlanmaktadır.

⁸ Bu veri setleri öznellik, içsellik ve yanlılık gibi sorunlarını barındırabilmekte ve fakat yapılan regresyon analizlerinde kullanılan çeşitli yöntemlerle öznellik/içsellik sorunları belirli ölçülerde kontrol edilebilmektedir. (Uğur, 2011: 39)

ölçülmesine dair Hukukun üstünlüğü (RL) ve Yolsuzluğun kontrolü (CC) olmak üzere toplam altı adet kurumsal kalite faktörü bulunmaktadır. (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010: 4)

Bunun yanı sıra, söz konusu ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda sıklıkla kullanılan Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumları (GFCF), Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları (GGFCE), Toplam Dış Ticaret Hacmi (TRD) ile Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (LE) kontrol (açıklayıcı) değişkenleri⁹ olarak modele dâhil edilmiştir.

Bu hususlar perspektifinde hazırlanan model;

$$pGDP_{it} = \beta_1 GFCF_{it} + \beta_2 GGFCE_{it} + \beta_3 LE_{it} + \beta_4 TRD_{it} + \beta_5 VA_{it} + \beta_6 PS_{it} + \beta_7 GE_{it} + \beta_8 RQ_{it} + \beta_9 RL_{it} + \beta_{10} CC_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

Diğer yandan, çalışmada ileri sürülen hipotezler, literatür incelenmesi neticesinde Tablo 1'de yer aldığı şekliyle belirlenmiş bulunmaktadır.

Tablo 1: Modele Dair Hipotezler

Değişken	Açıklaması	Literatürde Sıklıkla Erişilen Sonuç	Hipotez Bağlamında Beklenen Etki
VA	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
PS	Politik İstikrar ve Şiddet Yokluğu	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
GE	Yönetimin Etkinliği	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
RQ	Düzenlemelerin Kalitesi	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
RL	Hukukun Üstünlüğü	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
CC	Yolsuzluğun Kontrolü	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
GFCF	Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumları	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
GGFCE	Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları	Ekonomik Büyüme Üzerinde Negatif ve Anlamlı Etki	Negatif ve Anlamlı
TRD	Toplam Dış Ticaret Hacmi	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı
LE	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	Ekonomik Büyüme Üzerinde Pozitif ve Anlamlı Etki	Pozitif ve Anlamlı

Bu bağlamda, kurumsal kalite göstergelerinde meydana gelen artışların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin pozitif olacağı, bu çerçevede kurumsal kalite faktörlerinde meydana gelecek artışların işbu ülkelerin ekonomik büyüme performanslarını arttıracacağı yönünde temel bir hipotez sunulmaktadır.

3.2. Verilerin Temin Edildiği Kaynaklar

İşbu çalışmada yer alan, kişi başına düşen reel milli gelir (pGDP), gayri safi sabit sermaye oluşumları (GFCF), merkezi hükümet nihai tüketim harcamaları (GGFCE), dış ticaret hacmi (TRD), doğumda beklenen yaşam süresi (LE) ile kurumsal kalite göstergelerine (VA, PS, GE, RQ, RL, CC) ilişkin açıklamalar ve verilerin temin edildikleri kaynaklar Tablo 2'de ifade edilmiştir.

⁹İşbu kontrol değişkenlerinin modele dâhil edilmesinin temel gerekçesi ilgili bir kontrol değişkeninin model dışında tutulması halinde ortaya çıkabilecek *dışlanmış değişken yanlılığından* kaçınılması olarak açıklanabilir.

Tablo 2: Modelde Kullanılan Değişkenler, Açıklamaları ve Veri Kaynakları

Değişken	Kısaltması	Açıklama	Dönemi	Kaynak
Kişi Başına Düşen Reel Milli Gelir	pGDP	2005 yılı fiyatları – ABD Doları cinsinden	1995-2014	World Development Indicators (WDI)
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumları	GCFC	% GSYİH	1995-2014	World Development Indicators (WDI)
Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları	GGFCE	% GSYİH	1995-2014	World Development Indicators (WDI)
Dış Ticaret Hacmi	TRD	Mal ve Hizmetler İhracat ve İthalatı Toplamının GSYİH'ya oranı	1995-2014	World Development Indicators (WDI)
Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	LE	Yıl	1995-2014	World Development Indicators (WDI)
Kurumsal Kalite Göstergeleri	VA, PS, GE, RQ, RL, CC	Her bir bileşen, -2,5 ile +2,5 arasında puanlandırılmakta olup; -2,5 en düşük kalite düzeyini ifade etmekte iken + 2,5 ise en yüksek kalite düzeyini ifade etmektedir.	1996-2002 (İki yılda bir) 2003-2014 (Yıllık)	World Governance Indicators (WGI)

3.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Madde II. Körfez Arap ülkelerinde kurumsal kalite faktörleri ile ekonomik büyüme ilişkisinin panel veri analizi yöntemiyle araştırıldığı işbu çalışmada; öncelikle, sabit etkili ve rassal etkili panel veri modeller arasında tercih yapılabilmesi için Hausman Testi; havuzlanmış veri ve rassal etkili panel veri arasında karşılaştırma yapılabilmesi içinse “Maksimum Olabilirlik Oranı Testi” uygulandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

Tablo 3: Model Tercih İçin Uygulanan Testlerin Sonuçları

	Hausman Testi		MLTesti		Model Tercih
	Ki Kare İstatistiği	Ols. Değeri	LR İst.	Ols. Değeri	
Uygulama Modeli	1.088	0.9997	94.20	0.000	Rassal Etkiler

Buna göre, modelde birim ve/veya zaman etkilerinin var olup, olmadığının tespit edilmesi amacıyla Hausman ve ML testi yapılmış, bu çerçevede sonuçlar, rassal etkiler modelinin varsayımlarının karşılandığı, bu nedenle Rassal Etkiler Modeline¹⁰ ait tahminci ile yola devam edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Akabinde, modelde otokorelasyonun, heteroskedasitenin ve birimler arası korelasyonun varlığı test edilmesi gerekmekte olup, nihai modele tespit edilen söz konusu problemler düzeltilerek ulaşılabilmektedir.

Tablo 4: Yatay Kesit Bağımlılığı, Varyans, Otokorelasyon İçin Uygulanan Testlerin Sonuçları

	Pesaran CD Testi		BFL Testleri			Baltagi-Wu ve Durbin-Watson Testleri	
	PCD İst.	Olasılık Değ.	(W ₀ İst.) (Ols. Değ.)	W ₅₀ İst. (Ols. Değ.)	W ₁₀ İst. (Ols. Değ.)	LBI İst.	DW İst.
Uygulama Modeli	0.7366	0.4613	3.476 (0.007)	3.211 (0.011)	3.424 (0.007)	0.5612	1.0068

Bu çerçevede, rassal etkiler modeli ile tahmin edilmekte olan panel veri analizinde, değişen varyans problemi Brown-Forsythe-Levene Testleri ile araştırılmış olup, elde edilen sonuç, birimlere göre heteroskedasitenin olmadığını ifade eden H₀ hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede, modelin değişen varyansa (heteroskedastik) sahip olduğu sonucuna erişilmektedir. Diğer yandan, birimler arası otokorelasyonun varlığı, dengesiz panel veri seti için de uygun olan Baltagi-Wu LBI testi (Yerel En İyi Değişmez Testi) ile Bhargava vd. Değiştirilmiş Durbin Watson (DW) testi ile sınanmıştır.

Bu çerçevede, her iki test istatistiğinin değeri 2'den küçük olup, birinci dereceden otokorelasyonun olmadığını ifade eden H₀ hipotezi reddedilmekte, birimler arası otokorelasyonun bulunduğu sonucuna erişilmektedir. Son olarak birimler arası bağımlılığın varlığı ise, Pesaran CD testi kullanılarak araştırılmıştır. Sonuçlar, birimler arası bağımlılığın olmadığını ifade eden H₀ hipotezinin reddedilemediği, diğer bir ifadeyle, yatay kesit bağımlılığının olmadığını göstermektedir.

Tablo 5: Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: pGDP (Reel Kişi Başına GSYİH)	Katsayılar	Katsayıların İşareti	İstatistikî Anlamlılık Düzeyleri
PS (Politik İstikrar ve Şiddet Yokluğu)	-3126.507 [0.116]	Negatif	Anlamsız
RL (Hukukun Üstünlüğü)	-13239.16 [0.032]	Negatif	%5 Anlamlı
RQ (Düzenlemelerin Kalitesi)	-15421.8 [0.000]	Negatif	%1 Anlamlı
VA (İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu)	16340.5 [0.000]	Pozitif	%1 Anlamlı
CC (Yolsuzluğun Kontrolü)	10396.88 [0.000]	Pozitif	%1 Anlamlı
GE (Yönetimin Etkinliği)	4897.306 [0.254]	Pozitif	Anlamsız

¹⁰ Panel veri yönteminde; sabit, eğim ve hata terimine ilişkin çeşitli varsayımlar çerçevesinde farklı tahmin yöntemleri oluşmuştur. Birimler arası farkı görebilmek amacıyla oluşturulan işbu modellerden birisi olan Rassal Etkiler Modelinde, birimlerde ortaya çıkan, birim ve zaman etkilerinin tesadüfi olarak ortaya çıktığı, ifade edilmektedir. (Tatoğlu, 2005: 30-33)

Bağımlı Değişken: pGDP (Reel Kişi Başına GSYİH)	Katsayılar	Katsayıların İşareti	İstatistikî Anlamlılık Düzeyleri
GFCF (Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumları)	348.9277 [0.024]	Pozitif	%5 Anlamlı
GGFCE (Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları)	-1226.289 [0.000]	Negatif	%1 Anlamlı
TRD (Dış Ticaret Hacmi)	-304.0645 [0.000]	Negatif	%1 Anlamlı
LE (Doğumda Beklenen Yaşam Süresi)	2538.142 [0.001]	Pozitif	%1 Anlamlı
Sabit	-98200.37 [0.091]		
Gözlem Sayısı	76		

Not: Köşeli parantez içerisindeki olasılık değerlerini göstermektedir.

Sonuç olarak modelde, otokorelasyonun, heteroskedasitenin bulunduğu ve yatay kesit bağımlılığının bulunmadığı tespit edilmiş ve nihai model tespit edilen bu hususlar perspektifinde, varyans kovaryans matrisinin bilinmediği ve tahmin edilmesi gerektiği durumunda kullanılan “Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi” (FGLS) ile tahmin edilmiştir. (Tatoğlu, 2013: 102)

Modele ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 5’de yer verilmiş olup, Körfez ülkelerinde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisini değerlendirmek amacıyla ampirik veri analizi ile yürütülen çalışma neticesinde erişilen sonuçlar şu şekilde analiz edilebilir:

İfade özgürlüğü, siyasi katılım, örgütlenme hakkı, basın özgürlüğü, demokratik hesap verilebilirlik gibi geniş bir kavramsal çerçeveyi ifade eden İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu (VA) kurumsal kalite değişkeninin katsayı işareti beklenildiği gibi **pozitif** ve istatistiksel olarak **%1** düzeyinde **anlamlıdır**. Yapılan birçok ampirik çalışmada “demokrasi” değişkenini temsilen kullanılan işbu kurumsal kalite göstergesi bağlamında çalışmanın sonuçları, demokrasinin ve katılımcı değerlerin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi bulunduğu işaret eden teorik izahatlar ve bu alanda yapılan önemli çalışmalar (Rodrik, 2000) (Rivera-Batiz ve Oliva, 2002) (Huynh ve Chavez, 2009) (Rigobon ve Rodrik, 2004) ile uyum göstermektedir.

Kamu kaynaklarının kişisel menfaatler ve amaçlar doğrultusunda kötü niyetli olarak kullanılması şeklinde tanımlanan Yolsuzluğun Kontrolü (CC) değişkeninin katsayı işareti beklenildiği gibi **pozitif** ve istatistiksel olarak **%1** düzeyinde **anlamlıdır**. Bu sonuç yolsuzluğun, karar alma süreçlerinde belirsizliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vererek yatırımların beklenen getirisini azaltacağı, bu hususun ise işlem maliyetlerini etkilemek suretiyle ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin bulunacağı yönündeki teorik açıklamalar ile bu alanda yapılan önemli çalışmalarda (Mauro, 1995) (Tanzi ve Davoodi, 1997) (Drury vd, 2006) ortaya konulan, yolsuzluk düzeyi azaldıkça ekonomik büyümenin artış göstereceği yönündeki bulgular ile uyum göstermektedir.

Yönetimin etkin politikalar oluşturma ve bunları hayata geçirme ve böylelikle özel sektörü kalkındırma maksatlı düzenlemelerde bulunması gibi hususları ifade eden Düzenlemelerin Kalitesi (RQ) kurumsal kalite değişkeninin katsayı işareti beklenenin tersine **negatif** ve istatistiksel olarak **%1** düzeyinde **anlamlı** bulunmuştur. Çalışmanın sonucu, her ne kadar hipotezi doğrulayacak şekilde değilse de, işbu değişken ile ekonomik büyüme arasında önemsiz/anlamsız bir ilişki bulunduğunu ifade eden Huynh ve Chavez (2009) çalışması ile uyum göstermektedir. Esasen, kurumsal düzenleme biçimleri ve uygulama çeşitlilikleri de ekonomik faaliyetler üzerinde farklı etkilere neden olabilmektedir. Zira kurumsal düzenlemelerin birbirini destekleyici/tamamlayıcı ve sürdürülebilir şekilde kurgulanması önemlidir. Bu çerçevede, kamu kesiminin ekonomide yüksek paya sahip olduğu, ekonominin rant gelirleri ekseninde şekillendiği Körfez ülkelerinde, “düzenlemelerin” genel olarak piyasa ekonomisi sınırları dâhilinde ve popülizmden uzak şekilde gerçekleştirilmediği dikkate alındığında, literatürde yer alan hâkim görüşün tersine bir sonuca erişilmesi makul değerlendirilebilir.

Mülkiyet hakları, sözleşmelerin uygulanabilirliği, adli sistemin etkinliği ile toplumun hukuk kuralları benimseme ve uyma hassasiyetleri gibi birçok değişkeni içeren Hukukun Üstünlüğü (RL) kurumsal kalite değişkeninin katsayı işareti beklenenin aksine **negatif** ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde **anlamlı** bulunmuştur. Çalışmanın sonuçları, her ne kadar bu alanda yapılan birçok ampirik çalışma ile uyumsuzluk göstermekteyse de, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların tanımlanması/uygulanması noktasında genel kabul görmüş uluslararası normlardan farklı birçok özelliğe sahip Körfez ülkeleri özelinde, kurumsal yapı ve uygulama çeşitliliklerinin ekonomik faaliyetler üzerinde farklı etkilerinin bulunabileceği, bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde kurumsal faktörlerin ekonomik büyümenin nedeni değil sonucu olduğu, dolayısıyla kalkınma politikasının bir aracı olamayacağı¹¹ şeklindeki görüşler çerçevesinde, genel olarak izah edilebilir.

Ülke içi şiddet, terör, dinsel ve etnik çatışmalar, askerin yönetim üzerindeki etkinliği ile yönetim istikrarı gibi çeşitli kavramları içeren Siyasi İstikrar ve Şiddet Yokluğu (PS) kurumsal kalite değişkeninin katsayı işareti beklenildiğinin tersine **negatif** ve istatistiksel olarak **anlamsızdır**. Çalışmanın sonuçları, siyasi istikrarın ekonomik büyümeyi arttıracığı, siyasi istikrarsızlığın ise belirsizlik ekseninde şekillenecek ekonomik kararlar çerçevesinde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olacağı yönündeki teorik açıklamaları desteklemediği gibi bu alanda yapılan birçok ampirik çalışma ile uyumsuzluk göstermektedir. Ancak, çalışmanın sonucunun, Olson'un (1982) siyasi istikrarın ekonomik büyümeyi olumlu etkilemeyeceği şeklindeki görüşleri ile uyum gösterdiği söylenebilir.

Yönetimin sunduğu hizmetlerin kalite düzeyi, kamu görevlilerinin yeterlilikleri, yönetimlerin toplum nezdindeki güvenilirlik düzeyleri, kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli kullanılması ile piyasayı yönlendirici ve destekleyici etkin devlet gibi birçok unsuru barındıran Yönetimin Etkinliği (GE) kurumsal kalite değişkeninin katsayı işareti beklenildiği gibi **pozitif** ancak istatistiksel olarak **anlamsızdır**. Çalışmanın sonuçları, işbu değişkenin ekonomik büyüme üzerinde önemsiz/anlamsız etkilerinin bulunduğu yönündeki bir takım çalışmalar ile uyumlu olsa da genel olarak literatür ile uyumlu bir sonuca erişilememiştir.

Diğer yandan; LE (Doğumda Beklenen Yaşam Süresi) kontrol değişkeninin katsayı işareti beklenildiği üzere pozitif istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı, yine GFCF (Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumları) kontrol değişkeninin katsayı işareti beklenildiği gibi pozitif ve bu değişken istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Bunun yanı sıra, GGFCE (Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları) kontrol değişkeninin katsayı işareti de yine beklenildiği gibi negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır.

Ancak, TRD (Dış Ticaret Hacmi) kontrol değişkeninin katsayı işareti beklenildiğinin tersine negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Esasen çalışma sonucu literatürde yer alan, dışa açıklığın teknoloji transferi vasıtasıyla faktör verimliliğinin artmasına neden olması ile ölçek ekonomileri gibi nedenlerle ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkilerinin bulunduğu yönündeki sonuçlardan farklılık arz etmektedir. Ancak bu durum, ekonomik yapıları doğal kaynaklardan elde edilen yüksek rant gelirleri ekseninde şekillenen Körfez ülkeleri özelinde, doğal kaynak zenginliğinin düşük ekonomik büyümeye neden olacağı yönündeki teorik izahatın (Doğal Kaynak Laneti) *kısmi bir doğrulaması* olarak kabul edilebilir. Zira işbu ülkelerde, doğal kaynak ihracından elde edilen yüksek rant gelirleri, ithalat eğilimini arttırıcı ve böylelikle yerli üretimin rekabet gücüne zarar verici etkisi dolayısıyla, büyüme üzerinde olumsuz tesirde bulunmuş olabilir.

SONUÇ

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması ile bu sayede elde edilen gelirin ekonomik aktörlere adil şekilde dağıtılması hususu en önemli toplumsal hedeflerden birisi olarak değerlendirilmektedir. Bahse konu hedefin gerçekleştirilmesi yanında ekonomik büyümenin açıklanması ve kaynaklarının belirlenmesine ilişkin çalışmalar ise bu alanda geniş bir teorik ve ampirik iktisadi literatürün oluşmasına ve gelişmesine sebebiyet vermiştir.

¹¹ Bu hususlar hakkında detaylı bilgi için bkz. (Gökalp ve Baldemir, 2006: s.224; Yapraklı, 2008: 310)

Özellikle son yıllarda ülkeler arası ekonomik performans ve büyüme farklılıklarının açıklanmasında, “Kurumsal İktisat Okulu” sadece ekonomik faktörleri göz önünde bulundurmayarak, bunun yanı sıra toplumların sahip olduğu kültürel, hukuki, siyasal ve sosyal yapıları da öncüllemek suretiyle ve “kurum”, “kurumsal yapı”, kurumsal kalite” gibi kavramları da analize dâhil ederek, diğer iktisat kuramlarından/teoremlerinden farklı bir bakış açısı ortaya koymayı başarabilmiştir.

Esasen ülkedeki kurumların oluşturduğu kurumsal yapının kalite düzeyini ifade eden ve ülkelerin mülkiyet haklarından, yolsuzluk düzeylerine, ifade özgürlüğü seviyelerinden, politik istikrar durumlarına, etkin yönetim anlayışlarından, düzenlemelerinin kalitesine kadar pek çok değişkeni ihtiva eden “kurumsal kalite” kavramı, piyasa aksaklıklarının giderilmesi, işlem maliyetlerinin azaltılması, pozitif dışsallıkların ortaya çıkması, belirsizliklerin azaltılması ile etkin kaynak dağılımının sağlanması gibi birçok nedenle ekonomik büyüme üzerinde ciddi ve önemli etkiler meydana getirmektedir.

Bu ilişkinin araştırıldığı ampirik çalışmalar incelendiğinde; genellikle/çoğunlukla kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkilerinin bulunduğu ileri sürülmüşse de, bir takım çalışmalarda söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ifade edilmiştir. Diğer yandan, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedenselliği yönünde yapılan çalışmalarda da tek ve aynı yönde bir sonuca erişilebilmiş değildir.

Bu bağlamda, 1995-2014 döneminde Körfez İşbirliği Konseyi üyesi olan Bahreyn, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Katar ve Umman’da, ekonomik büyüme üzerinde kurumsal kalite faktörlerinin etkisinin panel veri analizi yöntemi kullanılarak araştırıldığı bu çalışma neticesinde;

İfade özgürlüğü, siyasi katılım, örgütlenme hakkı, basın özgürlüğü, demokratik hesap verilebilirlik gibi geniş bir kavramsal çerçeveyi ifade eden **VA** (İfade Özgürlüğü ve Hesap Verme Sorumluluğu) değişkeni ile kamu kaynaklarının kişisel menfaatler ve amaçlar doğrultusunda kötü niyetli olarak kullanılması şeklinde tanımlanan **CC** (Yolsuzluğun Kontrolü) değişkeninin, ekonomik büyüme üzerinde **pozitif** ve **anlamlı** etkilerinin bulunduğu,

Mülkiyet hakları, sözleşmelerin uygulanabilirliği, adli sistemin etkinliği ile toplumun hukuk kuralları benimseme ve uyma hassasiyetleri gibi birçok değişkeni içeren **RL** (Hukukun Üstünlüğü) değişkeni ile yönetimin etkin politikalar oluşturma ve bunları hayata geçirme ve böylelikle özel sektörü kalkındırma maksatlı düzenlemelerde bulunması gibi hususları ifade eden **RQ** (Düzenlemelerin Kalitesi) değişkeninin, ekonomik büyüme üzerinde **negatif** ve **anlamlı** etkilerinin bulunduğu,

Ülke içi şiddet, terör, dinsel ve etnik gerilimler, askerin yönetim üzerindeki etkinliği ile yönetim istikrarı gibi çeşitli kavramları içeren **PS** (Politik İstikrar ve Şiddet Yokluğu) değişkeni ile yönetimin sunduğu hizmetlerin kalite düzeyi, kamu görevlilerinin yeterlilikleri, yönetimlerin toplum nezdindeki güvenilirlik düzeyleri, kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli kullanılması ile piyasayı yönlendirici ve destekleyici etkin devlet gibi birçok unsuru barındıran **GE** (Yönetimin Etkinliği) kurumsal kalite değişkenlerinin, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkilerinin bulunmadığı,

Kontrol değişkenlerinden; **GFCF** (Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları) ve **LE** (Doğumda Beklenen Yaşam Süresi) ile ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin bulunduğu, **GGFCE** (Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları) ve **TRD** (Dış Ticaret Hacmi) ile ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin bulunduğu, sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bu çerçevede, kurumsal kalite faktörlerinde meydana gelecek artışların ülkelerin ekonomik büyüme performanslarını arttıracığı yönündeki literatürdeki hâkim görüş, ilgili dönemde Körfez ülkeleri bağlamında, kısmen doğrulanabilmiş, bu çerçevede “VA” ile “CC” kurumsal kalite değişkenleri için istatistikî olarak pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmişse de, “RL” ve “RQ” kurumsal kalite göstergeleri için anlamlı ancak negatif bir ilişki saptanmış, “PS” ve “GE” göstergeleri için ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı yönünde sonuçlara erişilmiştir.

Erişilen bulgular perspektifinde; Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerin, yolsuzluğun azaltılmasını sağlayacak katılımcı, hesap verilebilir, şeffaf ve etkin bir yönetim anlayışını/yapısını tesis etmeleri ile ekonomide devletin payını düşürmeleri ve çeşitlenmeyi arttırmaları/sağlamaları, yatırımları yükseltecek/teşvik edecek tedbirlere başvurmaları yanında beşeri sermayenin gelişimini temin edecek

çalışmaları sürdürmeleri durumunda ekonomik büyüme performanslarını yükseltebilecekleri değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron, Simon Johnson ve James A. Robinson (2001), "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation". *The American Economic Review*. Vol. 91, No. 5, ss.1369-1401.
- Acemoğlu, Daron, Simon Johnson, James A. Robinson ve Yunyong Thaicharoen (2003), "Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth". *Journal of Monetary Economics*, Volume 50, Issue 1, ss. 49-123.
- Arı, Tayyar (1999), *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Arı, Tayyar (2012) *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. 5. Baskı Bursa: MKM Yayıncılık,
- Aron, Janine (2000), "Growth and Institutions: A Review of the Evidence" *The World Bank Research Observer*, Cilt 15, Sayı 1, ss.99-135
- Aytun, Cengiz ve Cemil Serhat Akın (2014). "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi". *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18. cilt, 1. sayı, ss.89-100.
- Baltagi, Badi H (2013), *Econometrics Analysis of Panel Data*. Econometric Analysis of Panel Data, 5th Edition, John Wiley & Sons, Ltd.
- Barro, Robert J.(1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No. 2. May, ss. 407-443
- Barro, Robert J.(1996), "Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study", *National Bureau Of Economic Research*, Working Paper 5698, ss. 1-79
- Barro, Robert J.(2003), "Determinants of Economic Growth in a Panel of Countries", *Annals Of Economics And Finance*, 4, ss. 231-274
- Başkan, Birol (2011), "Turkey-GCC Relations: Is There A Future". *Insight Turkey*, Vol.13, No. 1,ss.159-173.
- Bhattacharya, Rina ve Hirut Wolde (2010), "Constraints on Growth in the MENA Region". *IMF Working Paper*, WP/10/30, ss.3-21.
- Biber, Ahmet Emre (2010), "İktisadi Büyümede Kurumsal Faktörler ve Kurumsal Değişim". *Akademik Bakış*, Sayı: 19, ss.1-24.
- Bilge, Mustafa L. (1992), "Basra Körfezi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1992, Cilt: 05, s.114-117.
- BP, Statistical Review of World Energy (2016), https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy_economics/statistical_review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf(01.03.2017)
- Chang, Ha-Joon(2011), "Institutions and Economic Development: Theory, Policy And History". *Journal of Institutional Economics*, 7: 4, ss.473-498.
- Çetin, Tamer (2012), "Yeni Kurumsal İktisat", *Sosyoloji Konferansları*, No:45, ss.43-73.
- Drury, A. Cooper. Jonathan Kriekhaus ve Michael Lusztig (2006), "Corruption, Democracy and Economic Growth", *International Political Science Review*, Vol. 27, No. 2, ss.121-136.
- Genç, Hamdi (2011), "MENA Bölgesinde Uygulanan İktisat Politikalarını Belirleyen Faktörler". *Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Ekonomik Yapısı-MENA Ülkeleri Ekonomileri*, Hamdi Genç ve Ferhat Sayım(Der.), Bursa: MKM Yayıncılık. ss.21-28.
- Glaeser, Edward, L. Rafael La Porta, Florencio Lopez-de-Silanes ve Andrei Shleifer (2004), "Do Institutions Cause Growth". *Journal of Economic Growth*, Vol. 9, Issue 3, ss. 271-303.

- Gökalp, M. Faysal ve Ercan Baldemir. "Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt 8, Sayı:1, 2006, ss.212-226.
- Gurbanov, Sarvar (2012), *Hollanda Hastalığı: Teori ve Ülke Örnekleri*. İstanbul: Akis Kitap, 2012.
- Huynh, Kim P ve David T. Jacho-Chávez (2009), "Growth and Governance: A nonparametric analysis". *Journal of Comparative Economics*, Volume 37, Issue 1, ss. 121-143.
- Kasper, Wolfgang (2007), *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme*, Bahadır Akın(çev.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Kaufmann, Daniel ve Aart Kraay ve Massimo Mastruzzi (2010), "The Worldwide Governance Indicators-Methodology and Analytical Issues", *The World Bank Policy Research Working Paper*, No: 5430.
- Kilishi A. A. ve Diğerleri (2013), "Institutions and Economic Performance in Sub-Saharan Africa: A Dynamic Panel Data Analysis", *Journal of African Development*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss.91-120.
- Knack, Stephen ve Philip Keefer (1995), "Institutions And Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures". *Economics and Politics*, Vol. 7, No. 3, ss. 207-227.
- Mauro, Paolo (1995), "Corruption and Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 110, No. 3, ss. 681-712.
- North, Douglass C. (2002), *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, Gül Çağalı Güven (çev.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Olson, Mancur (1982), *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities*, New Haven, Yale University Press,
- Olson, Mancur, Naveen Sarna ve Anand V. Swamy (2000), "Governance And Growth: A Simple Hypothesis Explaining Cross-Country Differences In Productivity Growth". *Public Choice*, 102, ss.341-364.
- Öztürkler, Harun (2012), "Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi ve Birleşik Bir Suudi Arabistan ve Bahreyn'in Ekonomik Açından Önemi". *Orta Doğu Analiz*, - Cilt: 4 - Sayı: 42, ss.77-83.
- Rigobon, Roberto ve Dani Rodrik (2004) "Rule of Law, Democracy, Openness, and Income: Estimating the Interrelationships". *National Bureau Economic Research*, Working Paper No. 10750, ss.1-28.
- Rivera-Batiz, Luis A ve Maria-Angels Oliva (2002), "Political Institutions, Capital Flows, and Developing Country Growth: An Empirical Investigation". *Review of Development Economics*, 6 ss.248-262.
- Rodrik, Dani (1997), "TFPG Controversies, Institutions, and Economic Performance in East Asia". *National Bureau Economic Research*, Working Paper No.5914, ss.1-37.
- Rodrik, Dani (2000), "Institutions for High-Quality Growth: What They are and How to Acquire Them". *National Bureau Economic Research*, Working Paper No. 7540, ss.1-48
- Rodrik, Dani (2004), Arvind Subramanian ve Francesco Trebbi. "Institutions Rule: The Primacy Of Institutions Over Geography And Integration in Economic Development". *Journal of Economic Growth*, Vol. 9, No. 2, ss. 131-165.
- Sachs, Jeffrey D. ve Andrew M. Warner (1997), "Sources of Slow Growth in African Economies", *Journal of African Economies*, 6(3), ss. 335-376.
- Sachs, Jeffrey D ve Warner, Andrew M. (1997), "Fundamental Sources of Long-Run Growth", *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, ss. 184-188
- Seyidoğlu, Halil (2001), *İktisat Biliminin Temelleri*. İstanbul: Güzem Can Yayınları No:21, 2001.

- Siddiqui, Danish Ahmed and Qazi Masood Ahmed (2009), "Institutions and Economic Growth: Across Country Evidence". *MPRA*, Paper No. 19747,
- Sobhee, Sanjeev K. (2012), "Quality of Institutions and Economic Growth in Developing Economies", *Social Sciences Research Network Papers*, <http://ssrn.com/abstract=2176542>, (10.08.2015).
- Tanzi, Vito ve Hamid Davoodi (1997) "Corruption, Public Investment and Growth". *IMF Working Paper*. WP/97/139, ss. 3-23.
- Tatoğlu, Ferda Yerdelen (2013), *Panel Veri Ekonometrisi - Stata Uygulamalı*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayınları.
- Tatoğlu, Ferfa Y. (2005), *Sermaye Piyasası'nda Riskin Sınırlı Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modelleri ile Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Uğur, Mehmet (2011), "Kurumsal Kalite ve Ekonomik Performans: İktisadın (Yeniden) Siyasallaşması Mı?". *İktisat ve Toplum*, Yıl 1, Sayı 9, 2011, ss.36-41.
- Ünay, Sadık (2013), *Kalkınmacı Modernlik; Küresel Entegrasyon ve Ortadoğu Ekonomi Politikası*. İstanbul: Küre Yayınları, Birinci Basım
- Veblen, Thorstein B. (1994), *The Theory of Leisure Class*, Dover Thrift Editions, Canada: General Publishing Company.
- Yapraklı, Sevdâ (2008), "Kurumsal Yapının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Üst Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Üzerine Bir Uygulama". *Ege Akademik Bakış*, 8 (1), ss.301-317
- Zhuan, Juzhong ve Diğerleri (2010), "Governance and Institutional Quality and the Links with Economic Growth and Income Inequality: With Special Reference to Developing Asia", *Asia Development Bank Economics Working Paper Series*, No: 193.